

YAYIN TANITMALARI

TANITMA MAKALELERİ

HISTOIRE DE L'EMPIRE OTTOMAN (Osmanlı İmparatorluğunun Tarihi)

MÜBAHAT TÜRKER-KÜYEL*

Paris'te, Arthème Fayard Kütüphanesi, 1984'te, Jean-Paul Roux'nun kaleminden çıkmış olan *Histoire des Turcs. Deux mille ans du Pacifique à la Méditerranée*" den (Türklerin Tarihi. Pasifik'ten Akdeniz'e İki bin Yıl) sonra, şimdi de, 1989 da, Robert Mantran idaresinde, şu araştırmacıların katkıları, zaman sırası gözeterek, bir araya getirmek suretiyle, "*Histoire de l'Empire Ottoman*"ı (Osmanlı İmparatorluğunun Tarihi) yayınlamış bulunuyor: Jean-Louis Bacqué-Grammont (C.N.R.S.'de** araştırma müdürü. "İstanbul-Anadolu İncelemeleri Fransız Enstitüsü" müdürü), Louis Bazin (Paris-III Üniversitesi'nde, Doğu Dilleri veya Uygarlıkları Ulusal Enstitüsü'nde Türk Dili ve Uygarlığı profesörü, Yüksek İncelemeler Uygulamalı Okulu-IV. Dal'ında araştırma müdürü, Paris Üniversitesi'nde Türk İncelemeleri Enstitüsü müdürü), Irène Beldiceanu (C.N.R.S.'te araştırma müdürü), Nicoara Beldiceanu (C.N.R.S.'te araştırma müdürü, Yüksek İncelemeler Uygulamalı Okulu'nda öğretim görevlisi), Paul Dumont (C.N.R.S.'te araştırmacı, Sosyal Bilimler Yüksek İncelemeler Okulu'nda, ve Doğu Dilleri ve Uygarlıkları Millî Enstitüsü-Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, XIX. ve XX. yüzyıl'ında öğretim görevlisi), François Georgeon (Anadolu İncelemeleri Fransız Enstitüsü'nün eski mensubu, C.N.R.S.'te araştırma görevlisi, Sosyal Bilimler Yüksek İncelemeler Okulu'nda öğretim görevlisi), Robert Mantran (Provence-Aix-Marseille-I Üniversitesi emeritus profesörü, Doğu Dilleri ve Uygarlıkları Millî Enstitüsü-Osmanlı İmparatorluğu öğretim görevlisi, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı İncelemeleri Millî Komitesinin eski başkanı), André Raymond (Provence Üniversitesi emeritus profesörü, Aix en Provence-Arap ve Müslüman Dünyasını Araştırma Fransız Kurumu başkanı), Jean Paul Roux (C.N.R.S.'te araştırma müdürü, Louvre Okulu'nda profesör), Nicolas Vatin

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe bölümü Öğretim üyesi.

** Centre National des Recherches Scientifiques, Paris.

(C.N.R.S.'te araştırma görevlisi, Fransız Enstitüsü-Anadolu İncelemeleri'nin eski mensubu), Gilles Veinstein (Sosyal Bilimler Yüksek İncelemeleri Okulu'nda incelemeler müdürü, U.R.S.S. Avrupa ve Türk Sahası İncelemeler Merkezi = EHESS müdürü, C.N.R.S.'te Doğu Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğu Tarihini Araştırma Birimi müdürü).

Eserin aslı 724 sayfa tutmaktadır; 725. sayfadan 812. sayfaya kadar ise eserin şu ekleri bulunmaktadır: Osmanlı ve Batı Avrupa Mukayeseli Tarihleri (s. 727-731), Osmanlı İmparatorluğu Hükümdarlarının Listesi (s. 734), her bir fasla ait Bibliyografya (s. 735-750), Lûgatçe (s. 751-754), Şahıs adları dizini (s. 757-775), Konu dizini (s. 779-802), Coğrafi ve etnik adlar dizini ve Haritalar tabelası (s. 803), İçindekiler (s. 805-810).

Eserin "İçindekiler", şu 16 fasıldan ibarettir :

Birinci Fasil	: Başlangıçlar. Osman ve Orhan. Yazan : Irène Beldiceanu (s. 15-37).
İkinci Fasil	: Osmanlıların Yükselişi (1362-1453). Yazan: Nicolas Vatin (s. 37-81).
Üçüncü Fasil	: Osmanlıların Yükselişi (1451-1512). Yazan: Nicolas Vatin (s. 81-117).
Dördüncü Fasil	: Osmanlı İmparatorluğunun Teşkilâtı. (XIV. ve XV. yüzyıllar) Yazan: Nicoară Beldiceanu (s. 117-139).
Beşinci Fasil	: Osmanlı İmparatorluğunun zirvesi (1512-1606). Yazan: Jean Louis Bacqué-Grammont (s. 139-159).
Altıncı Fasil	: Büyüklüğü İçerisinde İmparatorluk (XVI. yüzyıl). Yazan: Gilles Veinstein (s. 159-227).
Yedinci Fasil	: XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti : Kararlılık mı inhi-tât mı? Yazan: Robert Mantran (s. 227-265).
Sekizinci Fasil	: XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti: Avrupanın Baskısı. Yazan: Robert Mantran (s. 265-287).
Dokuzuncu Fasil	: Balkan Eyaletleri (1606-1774). Yazan: Gilles Veinstein (s. 287-341).
Onuncu Fasil	: Arap Eyaletleri (XVI.-XVIII. yüzyıllar). Yazan: André Raymond (s. 341-421).

- Onbirinci Fasil : “Şark Meselesi”nin Başlangıçları (1774-1839). Yazan: Robert Mantran (s. 421-459).
- Onikinci Fasil : Tanzimat Devri (1839-1878). Yazan: Paul Dumont (s. 459-523).
- Onüçüncü Fasil : Son Bir Silkinişle Uyanış (1878-1908). Yazan: François Georgeon (s. 523-577).
- Ondördüncü Fasil : Bir İmparatorluğun Ölümü (1908-1923). Yazanlar: Paul Dumont ve François Georgeon (s. 577-649).
- Onbeşinci Fasil : Osmanlı Sanatı : Türk Topraklarında Osmanlı Sanatı. Yazan: Jean Paul Roux (s. 649-683). Osmanlı Devrinde, Arap Ülkelerinde Mimari. Yazan: André Raymond (s. 683-695).
- Onaltıncı Fasil : Osmanlı İmparatorluğunda Düşünümsel ve Kültürel Hayat. Yazan: Bazin Louis (s. 695-724).

Bu “Fasillar”, yazı kurulu başkanı Robert Mantran tarafından “Önsöz”de değerlendirilmiş ve; orada böyle bir eseri yazmaktaki *maksatlar* ortaya konulmuş olduğu için, bu “Önsöz”ün Türkçeye tercümesini olduğu gibi vermekten yarar ummaktayız:

“Joseph von Hammer-Purgstall’ın, üstadca kaleme alınmış olan eseri *Geschichte des osmanischen Reiches*’inin çevirisi olan “*Histoire de l’Empire Ottoman*” (Osmanlı İmparatorluğu Tarihi) çıkalı 150 yıldan biraz daha fazla bir müddet olmaktadır. (Bk. J. von Hammer-Purgstall, *Geschichte des osmanischen Reiches*, 10 cilt, Budapeşte 1827-1835. Fr. çev.: *Histoire de l’Empire Ottoman*, J. J. Hellert tarafından, 18 cilt, Paris 1835-1843; *Histoire de l’Empire Ottoman*, L. Dochez tarafından, 3 cilt, Paris 1840-1844) Bu kitap dikkate değer bir ses yükseltmiş olmalıydı. Çünkü, bu İmparatorluk hakkında, Türk ve yabancı kaynaklara, aslında ise, “ruznâmeler”e dayanarak, ilk kez, böyle bir genel tarih yayımlanmıştı. Sonu, her ne kadar 1774’te bitmekte idi ise de, eser, Osmanlı İmparatorluğunun, XIX. yüzyılın başından beri, Avrupa’nın ve Akdeniz’in, —Bonaparte’ın Mısır Seferi, Rusya ile savaşlar, Sırbistan ve Epir’de ayaklanmalar, Yunanistan’ın bağımsızlık savaşı, Fransızların Cezayir’i işgâli, Mısır’da Mehmet Ali ile çatışma, büyük güçlerin askerî, siyasi, iktisâdî müdahaleleri gibi— günlük olayların da ilk plâni teşkil ettiğine dikkati çekmekten geri durmuyordu. Öyle görünüyordu ki, uzun bir zaman, Avrupa’yı titretmiş olan bu İmparator-

luk, varlığını tüketmek, hiç değilse, hıristiyan olsun, müslüman olsun, veya Avrupa'lı olsun Şark'lı olsun, birtakım halk toplulukları üzerindeki hakimiyetinin yok olduğunu görmek üzereydi.

Joseph von Hammer'ın sunduğu şekliyle, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, hâlâ, geleneksel tarihî üslûbu yansıtmaktadır; yani, açıklamaktan ve olayların derin sebeplerine inmeye çalışmaktan çok, onları tasvir etmektedir. Bundan başka, eser, özellikle, kusurları, hataları, bozuklukları, her tür taşkınlıkları da vurgulamaktadır —Bu, devrin, Osmanlılara karşı olan çehresinde kendisini göstermektedir—, ama, bunlar inkâr edilebilecek olaylardan olmamakla beraber, yine de *tarihin* esasını teşkil etmezler ve, hem de, bunlar, tarih hakkında, kısmî hattâ, taraf tutan bir izlenim verirler.

J. von Hammer'den bu yana, ortada XIX. yüzyıl sırasında ve XX. yüzyıl'ın başlarında, Osmanlı İmparatorluğunu ele alan bir kaç genel eser görünmüştür; ama, bunlar, genel olarak, oldukça kısa, pek derinleştirilmemiş, ekseriyetle de, *tarihi*, Avrupa merkezli bir görüşle ele alan eserlerdir. Başlıcaları Doğulu değil de Batılı kaynaklara dayanarak yazılmış olan bu eserler, olaylar hakkında, ekonomi konusunda, tek taraflı ya da Devlet'in idaresi konusunda çok yüzeysel bir tanıtma yapmaktadırlar. Şüphesiz, Osmanlı Arşivleri herkese açık değildi; açık olsalardı bile, bu hal, Avrupa'nın siyâsî ve kültürel üstünlüğü telakkisini değiştiremezdi.

Durumun geliştiğini görmek için, II. Dünya Harbi'nin ertesi günlerini beklemek gerekti. Her şeyden önce, Osmanlı Arşivleri gözden geçirilebildi. Görüldü ki, Arşivler, özellikle, Osmanlı Devleti'nin iç yüzü hakkında, pek çok bilgi sağlıyorlardı; dahası, Osmanlı tarihi, geçmişlerini daha iyi tanımayı arzu eden Türklerle (M.F. Köprülü, İ. H. Uzunçarşılı, Ö. L. Barkan, H. İnalcık v.s.'nin çalışmalarına bakınız), Doğu Dillerinde uzman olan, bu münasebetle de, o zamana kadar ihmal edilmiş bulunan Türkçe, Arapça, Farsça kaynaklara yaklaşabilen Batılılar tarafından da ele alınmış bulunuyor. Öyleki, araştırmaların ve ayrıntılı çalışmaların yapıldığı ve arttığı görülmektedir. Böylece, birçok mesele yenilenmiş bulunuyor. Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki son tarih, Stanford J. Shaw'ın *Tarih*'i, bazı sonuçları veya sunuşları eleştiri konusu yapılsa bile, işte, ancak, bu açıdan yazılabilmıştır (bk. Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, iki cilt, Cambridge, U.P. 1976-1977. Fransızcaya tercümesi: *Histoire de l'Empire Ottoman et de la Turquie*, I cilt, başlangıçlardan XIX. yüzyıla kadar, Horvath 1984). Eskiden yayınlanmış çalışmalar, tarih'in "havâdis" ile ilgili veçhesine ve Avrupa devletleri ile Osmanlı İmparatorlu-

ğu arasındaki siyasal münasebetlere ağırlık verirken, şimdi, artık, kurumlar tarihine, ekonomi tarihine, toplumsal tarihe, hem Osmanlı açısından, hem de Türk, Arap, İran vs. arasındaki ilişkiler açısından yaklaşmak imkân dahiline girmiş oluyor; ve, böylelikle, Osmanlı dünyası hakkındaki bilgimiz, şöyle bir kırk senedir, genişlemiş ve belirginleşmiş bulunuyor; ve öğrencilere, tarihçi meslekdaşlarımıza, kültüre meraklı kimselere bu yeni veriler üzerine dayanan bir eser sunmak faydalı görünüyor. “*Pre-Ottoman Turkey*” adlı ve yenileyin de Fransızcada kaleme alınmış ve çıkmış olan kitabıyla bunun örneğini bize vermiş olan XI. ve XIII. yüzyıllar arasında, Türklerin Küçük Asya’ya girmelerini ve yerleşmelerini —ki, bu, Osmanlı tarihinin girişini teşkil eder— yeniden ele alan Claudi Cahen’dir. (bk. Claude Cahen, *Pre-Ottoman Turkey*, Londres 1968. Gözden geçirilmiş ve tamamlanmış Fransızca neşri için bk. *La Turquie Pré-Ottomane*, (Osmanlı öncesi Türkiye) Institut Français d’Etudes Anatoliennes, İstanbul 1968).

Şarkiyatçılık’ın, Magrıp’ın ve Yakın Doğu’nun müslüman dünyası hakkındaki bu bilginin, Fransa’da, elçilik tercümanlarının, “Doğu Dilleri” denen Türkçe, Arapça ve Farsça dillerini öğrenmeleri sebebiyle, Doğu ülkelerini, siyasî ve dinî hayatlarında olduğu kadar gündelik hayatlarında da daha elverişli biçim de gözlemledikleri andan bu yana, XVII. yüzyıla kadar geri giden bir geleneği vardır. Yavaş yavaş, aralarında Fransızların daima çok sivrilmiş oldukları uzmanların uzun süre alanı olarak kalan bir bilgi gelişti. Bu bilgi içerisinde, Şarkiyatçılık’ın bir dalı olan Türkoloji’de (Türk Dünyası Bilgisi) yer almaktadır. Türkoloji, eski ve yeni mazide, göze çarpan kişilerle bezenmişti. Bugün, Fransa’da, Türkoloji, sağlıklı yürümektedir. Türkoloji dil bilgisi, antropoloji, etnoloji tarih gibi birçok bilgi dalları içerisinde kendisini göstermektedir. Öyleki, Türkolog olan Fransız tarihçilerinin sayısı, bütün Türk tarihine, özellikle de Osmanlı tarihine yanaşabilecek bir düzeyde bulunmaktadır. İşte bu yüzden, bir tek yazar tarafından kaleme alınmış ve birçok noktalara ancak ikinci elden bir çalışma getirebilecek bir kitap sunmaktansa, Osmanlı tarihinin büyük devirlerinin her birini bir uzmana yazdırtmak daha tercihe şayan görülebilir.

Bu tarz bir kitaba Osmanlı İmparatorluğu adını vermek uzun zamandan beri âdet olmuştur. Bizim isteğimiz, Osmanlı devletinin tarihini, bu âlemin sadece fetihler, hükümranlık, askerî üstünlük âlemi olmayıp, fakat aynı zamanda, bir iç teşkilât ve idare âlemi olduğunu da göstermek endişesiyle, geniş ölçüde, açıklığa kavuşturmak olmuş olsa bile, biz, bu geleekten ayrılmak istemedik.

Hakikaten, Osmanlı âlemi hakkında eski görüş, bilhassa, XIX. yüzyıl-da yaratılmış olan şöyle kavramlara dayanmıştır: Şu zorba, zulüm ve şiddet rejimi, hükümlerini ancak ordusunun gücüne, bazen de hükümetinin icra etmiş olduğu kanlı baskılara borçludur; sultanlar, ya gücün etkisinden esinlenen, acımasızca kan döken, terör yoluyla hüküm süren yaratıklardır, yahut da sefâhat ile iyş u nüş içinde yaşayan karakersiz kişilerdir (bazen de, biraz istisnalar yapılrđı, meselâ, Kanûnî’de olduğu gibi); Osmanlı âlemi, hükümet sistemini tanımaz, idare ya mevcut değildir, ya da hiyanet içerisindedir. Orada, İslâmiyet, kaadir-i mutlakdır ve, üstünlüğünü, almış olduğu kâraçlarla sağlamaktadır, öyleki, muhalefet eden hıristiyanlar kılıçtan geçirilmektedir gibi müslüman âlemin, özel olarak da Türk âleminin mazarratı ve fisk u fucûru kavramı genel olarak kitaplara ve zihinlere öyle yerleşmiştir ki, Batı’nın ve XIX. yüzyılda Batılı fikirlerin üstünlüğüne, milletlerin istiklâli ilkesine, bazı azınlıkların korunmasına dayanan bu görüşe bugün de, hâlâ, sık sık rastlanmaktadır.

“Şark Meselesi” denen şey, çok yakın zamanlara kadar, sâdece, Batılı nokta-i nazardan, İmparatorluğun ekonomik zenginliklerini, ticaret yollarını ve stratejik noktalarını kapmak amacıyla, İmparatorluğun parçalanması görüşü içerisinde “Osmanlı boyunduruğundan kurtarılmış” “halklar”ın “müvekkili” olmak ümidiyle de, özel olarak, Osmanlılara karşı bir açıdan incelenmiştir. Bundan başka, İmparatorluğun Arap dilini konuşan parçasına da, XVIII. yüzyıl sonunda, özellikle de XIX. yüzyılda, Avrupalıların istihdaf etmiş oldukları ekonomik veya müstemlekeleştirme gibi politik veya Hindistan yolu, siyah Afrikaya nüfuz gibi stratejik maksatlara bağlı olarak, biraz ilgi duyulmuştur. Bundan başka, Arap ülkelerinin Osmanlılara yöneltmiş oldukları ve İslâmın çöküşünden ve müslüman Arap Âleminin Batılılarca vesâyet altına alınmasından Osmanlıları sorumlu tutma ithâmlarını unutmamak icabeder: Bu konuda da, elbette, Osmanlıların yeteksizliğini, ihmali ve zayıflığını vurgulayan sadece Avrupalı kaynaklara değil fakat, Doğu kaynaklarına da başvurmak, müslüman Osmanlı “çöküş”ü hakkında biraz farklı bir hüküm vermeye müsaade eder.

Hakikaten, müesseseleriyle, kanunlarıyla, siyâsi, idârî ve askerî kadrolarıyla, tâ başlangıçtan beri, bir Osmanlı Devlet’inin fiilî varlığı tesbit edilmektedir: İlk Osmanlı hükümdarları daha vaktiyle, hiç de prensipleri olmayan barbarlar gibi görünmüyorlardı. Dağılmış olan Bizanslı mansıp sahiplerini ve ileri gelenlerini bir araya toplamış olmak, hıristiyanlara karşı eza-cefanın olmayışı, bir çeşit birlikte yaşamaya şahadet ediyor olabilir.

Zamanla rejim gelişir, sultanın otoritesi muhalefetten müteessir olmaz; vurgu Devletin müslüman olduğu üzerine konulmuş bulunur; ama, bunun üzerine, eyaletlerin müstakil oluşları anlayışına dönük olan bir sistem oturtulmaktadır, müslüman *şerialı* yanında, alışkanlıkları, gelenekleri, hayat tarzlarını ve müslüman olan ve olmayan kulların sosyal şartlarını koruma altına alan, uyumlarını sağlayan ve hattâ iyileştiren *kanunnâmeler* görünür; bu sistemin neticesinde, eyaletlerde, bilhassa, hıristiyan eyaletlerde, mahallî diller, dinler, hattâ politik ve sosyal kadrolar muhafaza edilir. Osmanlı yöneticilerinde, yenik insan kitlelerini özümlemek gibi bir istek mevcut değildir, ortada, ne zorla Osmanlılaştırma ne de zorla müslümanlaştırma görülmez; eğer, hal böyle olmasaydı, Yunan, Bulgar ve Sırp dillerinin, hıristiyan dininin, başlıca yerlerin, XVIII. yüzyılın sonundan itibaren ve özellikle XIX. yüzyılda milliyetçilik ilkesi ve etnik ve dinî azınlıkların müdafaası örtüsü altında, büyük güçlerin kullanmış oldukları bütün unsurların bekası nasıl açıklanabilirdi?

Eğer, az veya çok sayıda şartlarda, haklı veya haksız olarak, bir takım şiddet olayları, hattâ müslüman olmayanlara karşı cebir ve tazyik vukua gelebilmişse, (hangi hâkim ülke hâkim olduklarına karşı bunu yapmamıştır?), *zımmîlerin*, yani, müslüman olmayanların korunması, Osmanlı devletinde kural olmuş idi, şu istisna ile ki, her müslüman devlette, bu *zımmîler* müslüman kullardan daha aşağı şartlarda kullar olarak telakki edilmişlerdir; ve bazı mükellefiyetler onlara yasak edilmişti; ama, *değişirme* sistemi de bu yasağı kaldırmaya izin vermiştir. Şunu da unutmamak gerekir ki, İspanya ve Avrupa'dan kovulmuş olan Yahudiler sadece (Selânik ve İstanbul gibi) Osmanlı topraklarında sığınacak yer bulabilmişlerdir. Bu kucak açış, Osmanlı âleminin bu toleransı, Avrupa'nın iktisâdî, kültürel ve politik açılımı daha seyyahların görüşünü değiştirmeden ve daha onlar rejimin bozuk yanlarını vurgulamadan önce, XVI. yüzyılda, XVIII. yüzyılda bile gezi münasebetlerinde ifadelerini bulmuştur.

XIX. yüzyılda, Osmanlı yöneticileri reformlara ve Devleti modernleştirmeye giriştiler. Şüphesiz bu reformlar ekseriyetle kötü uygulanmıştır; ama, şurası da bir gerçektir ki, bazı büyük güçler karşılarında kuvvetli, kudretli ve teşkilâtli bir Devletin doğduğunu görmek istemiyorlardı ve onlar Osmanlı hükûmetinin güçlerine, onu askerî çatışmalara icbar ederek (Sırb, Bulgar, Ermeni, Lübnan) ihtilâllerini körükleyerek, ondan toprak kaparak veya devletten ayrılmayı teşvik ederek engelleme yapıyorlardı. XIX. yüzyılda, bol bol kullanılmış olan Osmanlı boyunduruğu teması, sadece XX. yüzyılın başından itibaren olduğu İmparatorluğun hıristiyan eyaletle-

rine dönüktü, yoksa müslüman eyaletlerine dönük değildi. İngiltere ve Fransa tarafından desteklenen müslüman eyaletlerin ayrılışlarının vuku bulmuş ve “Arap ayaklanması”nın sadece yakın Doğuda önünü açmış olduğu haller dışında. Ermeni meselesine gelince: Eğer, onun “hal” edilmesinin faturası Osmanlılara çıkarılacak idi ise, sebeplerin, sadece, Türk kesiminde aranması gerekiyordu.

Osmanlı Devleti hakkında Batıların vermiş olduğu görüntünün ekseriya menfi olmuş olduğu gayr-ı kabil-i itirazdır; ve, gereğinde meşrulaştırılabilemiştir. Ama, bu, Osmanlıların bir tarih kritiği yoklamasından aklanmış olarak çıkmaları gerektiğini de, mecburen, içermez. Osmanlılar, Avrupalıların yasalarına tâbi olmak mecburiyetinde kalmış olsalar bile, hata, tamamen, Avrupalıların faturasına çıkarılamaz. Osmanlılar, çoğu kez, mülayemet, acemilik ve uyumsuzluk delili vermişlerdir. Onlar, bir çeşit üstünlük kompleksi içerisinde idiler; bu da gerçekleri dosdoğru görmelerini ve yargılamalarına engel oluyordu.

Bugün, bizim sahip olduğumuz bilgiler, XIX. yüzyılın kavramlarından kurtulmaya, hangi çeşitten olursa olsun siyasal tesirlerden sıyrılmış olarak, taraf tutmadan ve zaafa da düşmeden gerçek bir tarihî yapı inşasına girişmeye izin vermektedir. Literatüre (tarihî ama aynı zamanda genel literatüre de) ve sanata —ki bunlar ister siyasal bir gücün isterse bir milletin derin seciyyesinin hattâ, ister öteki kültürlerin soğutulmasının tezahürleri oldukları halde, ekseriyetle ya tarihin dışında tutulmuş ya da derkenar olarak verilmiş olan unsurlardır— yer ayırmak da faydalı mütâlaa edilmiştir. Bu alanda Osmanlı sanatı bir yana atılamayacak derecede bir temsil kabiliyetini haizdir. Bu sanat halâ, göz ile görünen belgeler bırakmıştır.

Kısacası, maksat, yanlış tanıma, meçhûl olan, ekseriyetle de her tür nakîsa ve rezalet ile itham edilen ve hakkında hekimlerin sağaltmaktan çok öldürmeye teşne buldukları “Avrupa’nın hasta adamı” tasavvuru olan bir dünyanın ortaya çıkarılmasıdır. Bütün imparatorlukların sonunda olduğu gibi, Osmanlı İmparatorluğunun sonu da yok olmak olmuştur; ama, o, yüzyıllarca birinci gücünü oluşturduğu —işte bu kıskançlık, kin, intikam, sarsıntı, sonradan konusu olduğu yıkım hareketlerini açıklayabilir— eski Dünya’nın tarihinde yerini almış bulunmaktadır. Eğer, Osmanlı İmparatorluğu unutulmuş olsaydı, bir Avrupa tarihi, bir Akdeniz dünyası Tarihi tamamlanmış olamazdı.

Bu eser, müştereken yazılmış bir eserdir; her bir fasıl, fikirlerini ve kavramlarını konu hakkındaki bilgisine göre, ifade etmiş uzmanların kale-

minden çıkmıştır. Yakın zamanlara kadar, hâlâ, iyice bilinmeyen devreye, Osmanlıların Başlangıçlarına, Devletin yerine yerleştirilmesine ve genişlemesine önemli bir yer ayrılmıştır. Balkan eyaletleri ve özellikle de Osmanlı hakimiyeti altındaki Arap eyaletleri için de aynı şeyler yapılmıştır. Bu konuda şunu itiraf etmek gerekir ki, çağdaş Arap tarihçileri tarihlerinin bu devresini çok belirgin biçimde yeniden telakki etmek endişesi içerisindedirler. Nihayet, Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarının tarihi çok geniş surette ele alınmıştır; ama bu, özellikle, Batılı olan görüşten sıyrılarak ve İmparatorluğun özellikle, iç durumunu incelemek suretiyle yapılmıştır. Buna karşılık, İmparatorluğun doruk noktasını gösteren I. Selim ve Kanunî Süleyman saltanatları üzerinde uzun uzun durmak kaçınılmaz bir şey olmamıştır. Çünkü, bu devrin olayları, çoktan, birçok eserlerin konusu olmuş bulunmaktadır. XVI. yüzyıldaki Osmanlı Devletinin idaresi konusunu derinleştirmek —ki, bu, Devletin daha az bilinen yahut batılı çağdaş vakanüvistlerce bazen hayalî biçimde anlatılıp ta uzun zaman tarihî gerçeklermiş gibi telakki edilen veçhesidir— tercihe şâyân görünmüştür.

Notlar ve Kitabiyât, bile bile, bilginin mütemmimlerine ve vazgeçilmez belgelere hasredilmiştir. Bu kitap, bir çalışma aygıtı olmayı, fakat aynı zamanda bir kültür aracı olmayı da istihdaf etmektedir. İşte bunun için, haddi aşan bir basitleştirmeye de gidilmeksizin, aşırı bir allâmelik bir yana bırakılmıştır. Bu suretle, biz, Tarihi, sadece, tanımak arzusu gösteren okuyucuları olduğu kadar daha fazlasını isteyen okuyucuyu da tatmin edebilecek bir dengeye ulaşmayı ümit ediyoruz.”

Bu dergi-eser hakkındaki asıl eleştiriyi, özellikle, yazarların dayanmış oldukları kaynakları, bu kaynakların tüketilmiş kaynaklar olup olmaması açısından irdeleyerek ve her bir makaledeki serimleri ve değerlendirmeleri belgeler önünde sorgulayarak, asıl, alanın yetkili uzman tarihçileri yapabilir. Ama, gelmesi beklenen eleştiriler, bu dergi-eserin vakit kaybedilmeden Türkçeye çevrilmesine bir engel oluşturmamalıdır, temennimiz budur. Yayınların çok pahalıya mal olduğu bir zamanda, böyle, 812 sayfalık bir eserin Türkçeye çevrilerek ortaya konulması epeyce bir malî külfet yükleyecek olsa bile, bu hal dahi, Batı'nın yüzümüze tutmuş olduğu aynalardan birinde kendimizi görmeyi engellememelidir. Fransızca eserleri takip edenlerin azınlık olduğu bir ortamda, temennimiz odur ki, bu eserin hiç olmazsa, bazı bölümleri, Yüksek Kurum'un organlarında, makale çevirileri halinde yerlerini alacak olsun.

Eserin takdimine son vermeden, önce şu noktayı da eklemek istiyoruz: Bu eser, ancak, Jean Paul Roux'nun, yukarıda adı geçen *“Histoire des*

Turcs” adlı eseri temele alınıp, ona bağlı olarak da o çerçevede mütâlaa edilirse yerine oturtulmuş, bütünlüğe kavuşturulmuş olur. Çünkü, Osmanlı Devletinin çoğu müesseseleri, Osmanlı hükümdarlarının dünya, devlet, saltanat, adâlet görüşleri, kısaca onların evren-toplum-insan hakkındaki felsefî görüşleri, en dipte, Selçuklular üzerinden geri geri giderek, çok muhtevalı “*Kut*” kavramıyla ve “*Nizâm-ı âlem*” düşüncesiyle yoğurulmuş olarak, Gazneli, Karahanlı gibi müslüman, Uygurlu, Göktürklü ve Hunlu gibi müslüman olmayan Türk devletlerinin görüşleriyle, özde, paralellik, birlik ve devamlılık arzederler. Eserin tefekkür tarihine ilişkin boşluğu ise, ancak, Atatürk’ün kurmuş olduğu, özellikle, şu iki kurumun yayınlarını incelemekle giderilebilir: Türk Tarih Kurumu ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi; bu yayınlara Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - Atatürk Kültür Merkezi’nin Yayınlarını da eklemek gerekmektedir.